

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/9 Spring 2016, p. 1-14

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9707>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 15.06.2016

✓ Accepted/Kabul: 19.07.2016

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Fatma BÖLÜKBAŞ – Doç. Dr. Fahri TEMİZYÜREK

This article was checked by iThenticate.

KUVÂ-YI MİLLİYE’NİN KUVVE-İ MÂNEVİYESİ İSTİKLÂL MARŞI’NA MORAL AÇISINDAN BİR YAKLAŞIM

*Muhammet Sani ADIGÜZEL**

ÖZET

İstiklâl Marşı için düzenlenen yarışmanın tarihî arka planına bakıldığında cephede savaşan askerleri moral bakımından destekleyecek bir metin arandığı anlaşılmaktadır. Yarışmaya katılan eserlerden jüri tarafından seçilenlerin askerler üzerinde bıraktığı etkileri gözlemlemek amacıyla ordu komutanlıklarına gönderilmesi bu hususun belirleyiciliğinin altını çizmektedir. Mehmed Âkif’in eserinin seçilmesinde de, eserin dinleyenlerde, özellikle de askerlerde müspet duygular uyandırmaktaki başarısı öne çıkmıştır. Orduya ithaf edilen İstiklâl Marşı, Çanakkale Şehitlerine şiiri ile birlikte Mehmed Âkif’in hayatı ve şiirinin zirvelerini işaretleyerek onun “Millî Mücadele’nin mânevi lideri” vasfına layık görülmesini sağlamıştır. Bu çalışmada Millî Mücadele’ye destek ilanı olarak nitelendirilebilecek İstiklâl Marşı’nın moral, yani kuvve-i mâneviye açısından bir değerlendirilmesi sunulmaktadır. Yapılacak inceleme temel olarak, moral kelimesinin çeşitli sözlüklerdeki anlamları taranmış ve kelimenin çağrışım anlamlarının tespiti için Tekcan ve Göz (2005)’ün üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri çağrışım araştırmasından yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra, İstiklâl Marşı’nda yer alan kelimelerin sıklık sıraları “Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu” esas alınarak hazırlanan tabloya işlenmiştir. Bir sonraki aşamada ise moral kelimesinin sözlük anlamları ve çağrışımları ile İstiklâl Marşı’ndaki kelimelerin, sıklık sıraları da dikkate alınarak kelime düzeyindeki eşleştirmeleri yapılmış ve bu yöntem metin düzeyinde de uygulanmıştır. İlâveten, moral ile moral değerler arasındaki ilişkiden hareketle bu değerlerin İstiklâl Marşı’ndaki karşılığı olan “din” kelimesi üzerinden bir kavram haritası çıkarılmıştır. Bu incelemelerin neticesinde, İstiklâl Marşı’nın gerek moral yükselten gerekse moral değerleri vurgulayan bir metin olduğu sonucuna varılmaktadır. İstiklâl Marşı’nın moral eğitimi aracı olarak işlevi göz önünde bulundurulduğunda, Mehmed Âkif’in eseri, şairin bir moral subayı rolüne bürünerek İstiklâl Savaşı’nda askerleri heyecanlandırmak için yaptığı bir moral konuşması olarak kabul edilebilir.

* Yrd. Doç. Dr. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: msadiguzel@fsm.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Mehmed Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı, moral, okuma eğitimi, kelime normları.

SPIRITUAL FORCE OF NATIONAL FORCES AN APPROACH OF İSTİKLÂL MARŞI FROM THE ASPECT OF MORALE

ABSTRACT

When historical background of the competition for writing of İstiklâl Marşı considered, it is understood that a text was sought out that will provide morale support to the soldiers fighting at front. Significance of this matter is underlined by the fact that among the works participated to the competition those selected by the jury were sent to army commanderships to be read to soldiers with the purpose of observing soldiers' reactions to them. In selection of Mehmed Âkif's work, its ability to raise positive feelings in the listeners, especially soldiers, came to the forefront. Dedicated to the army, İstiklâl Marşı together with Çanakkale Şehitlerine poem, marking the peaks of Mehmed Âkif's life and poems, enabled him the title of "spiritual leader of Milli Mücadele". In this study, an assessment of İstiklâl Marşı, which can be characterized as proclamation of support to Milli Mücadele, is being presented in terms of morale, meaning kuvve-i maneviye/spiritual force. As laying foundations to the inquiry, meanings of the word "morale" are scanned in various dictionaries, also for identifying the connotations of the word a study made on university students by Tekcan and Göz is used. In addition to these, frequency ranks of the words in İstiklâl Marşı are put into a table based on "Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu". In the next step, dictionary meanings and connotations of the word "morale" are associated with words in İstiklâl Marşı at the world level by taking into account also the frequency ranks and this method is also applied in the text level. In addition, upon the relationship between morale and moral values, a map of concepts is provided building on the word "din" which correspond to these values in İstiklâl Marşı. As a result of these investigations, it is concluded that İstiklâl Marşı is a text that both increases morale and emphasizes moral values. When the function of İstiklâl Marşı as an instrument of moral education is considered, the work of Mehmed Âkif can be accepted as a morale speech that was made to warm up soldiers in the War of Independence in which the poet assumes the role of a morale officer.

STRUCTURED ABSTRACT

This study aims to analyze *İstiklâl Marşı* of Mehmed Âkif as a morale/moral text. The study first focuses on conditions and aims of its writing, the competition and the selection. Then, the concentration is on answering how the text and words in it correspond to meanings and connotations of the word "moral".

İstiklâl Marşı was written as a result of a competition and dedicated to "our hero army". In fact, this seems not just like a

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/9 Spring 2016

dedication but an addressing. Because if there is a dedication in a poem which starts with an addressing, it is by reason that addressing is made toward the same person that it was dedicated to. Also, when it is taken into account that the title and even this dedication determined by the organizers of the competition, this dedication can be considered as a subheading.

When the procedures of its selection are considered, it is understood that the main goal of the writing of *İstiklâl Marşı* was to give morale and increase the morale levels of the soldiers. In this respect, Minister of Education Hamdullah Suphi (Tanrıöver) sends three selected works among those submitted for competition with instructions for reading them to soldiers, the real addressees of the work and collecting their feedbacks in the sense of measuring the extent by which the works can motivate soldiers and increase their morale. Hamdullah Suphi explains his inspiration to do so by pointing out the importance of getting the approval of the military which at the time was struggling with defeats from several fronts. After positive reactions from several commanders, it is a well-known anecdote that how Hamdullah Suphi reads Akif's work to the parliament, maybe as result of the encouragement he got from the feedbacks by soldiers. Hence, it is evident from the purpose for its writing and conditions of its selection that *İstiklâl Marşı* was written and selected with an aim of giving morale to soldiers fighting at the fronts.

In order to start evaluation of *İstiklâl Marşı* as text of morale, meanings of the word "moral" are scanned in various dictionaries, it is important to point out that Turkish word "moral" has the meanings of both morale and moral, being the first and the second dictionary meanings respectively. Then, for identifying the connotations of the word a study made on university students by Tekcan and Göz is used. In this study, 100 students are given a list of 200 words and asked to write down the first word that comes to their mind in relation to the words on the list. The word "moral" is also in this list and students affiliated 28 words with this word. The most frequents answers are "keyif" (joy, pleasure), "sevinc" (joy) and "ahlâk" (morals). By looking at the variety of connotations it can be said that the first dictionary meaning of the word is more dominant, hence the participants responded in a manner that is mostly in accordance with the general language usage.

İstiklâl Marşı has a total of 262 words including the words in its name and dedication. Among 262 words, 87 are repetitions and by deducing them from the count, it is reached that *İstiklâl Marşı* is written with 175 different words. To give an idea, these can be associated with the connotation words. There are only three direct matches between them, the number can be increased by taking into consideration the words with close meanings. While there is little to go on with direct word associations, a textual association is more productive. In this sense, ten groups of verses of *İstiklâl Marşı* can be associated with ten connotations of the word "moral": 1. Üzgün (sad), 2. Gülmek (smile), 3. Güç (power), 4. Ahlâk(morals), 5. Ümit (hope), 6. Azim (resolution), 7. Motivasyon(motivation), 8. Din(religion), 9. Mutluluk (happiness), 10. Başarı(success).

Turkish Studies

Further, there is a strong relationship between giving morale and moral values, accordingly it is possible to draw a map of concepts with words of *İstiklâl Marşı* by putting the word “din” (religion) in the center which corresponds to moral values within the context of *İstiklâl Marşı*.

As a result of these investigations, it can be concluded that *İstiklâl Marşı* is a text that both increases morale and emphasizes moral values. When the function of *İstiklâl Marşı* as an instrument of moral education is considered, the work of Mehmed Âkif can be accepted as a morale speech that was made to warm up soldiers in the War of Independence in which the poet assumes the role of a morale officer.

Keywords: Mehmed Âkif Ersoy, *İstiklâl Marşı*, moral, teaching reading, norms of word.

1. Giriş

Mehmed Âkif’in üç eserine şaheser nitelemesinde bulunulur. Bunlar yazılış tarihlerine göre *Necid Çölllerinden Medîne’ye*, *Çanakkale Şehitlerine* ve *İstiklâl Marşı* şeklinde sıralanabilir. Süleyman Nazif, sıralamanın ilk sırasında yer alan eseri okuduktan sonra, onun nasıl bir şaheser olduğunu anlatmak için, sanatının zirvesinde jübile yapmak anlamında, “Mehmed Âkif, dehâsının son şâhikasına vâsıl oldu.” şeklinde bir hüküm verir (Süleyman Nazif 2015: 91). Ancak onda sıralamanın ikinci sırasındaki şiirin yazılmasıyla birlikte bu hükmün erken verildiği kanaati hasıl olur ve bu defa aynı hükmü ama daha kesin bir şekilde, ikincisi için, *Asım* için tekrar eder: Kuğunun son şarkısı. (Süleyman Nazif 2015: 90). Yalnız hüküm vermede Nazif yine erken davranmıştır. Zaman Nazif’i yine haksız çıkarmıştır. Âkif bir şaheser daha yazmıştır çünkü. Adı *İstiklâl Marşı*. Bu sefer Âkif bizzat kendisi *İstiklâl Marşı* ile ilgili olarak Nazif’in *Çanakkale Şehitlerine* için yaptığı kuğunun son şarkısı değerlendirmesine benzer bir değerlendirme yapar: “O şiir bir daha yazılamaz. Onu kimse yazmaz. Onu ben de yazamam.” (Eşref Edib 2010: 135). Ve daha sonra da, Nazif’i haksız çıkaran zamanın kendisini neden haklı çıkaracağı sorusuna da bir tür cevap teşkil eden o meşhur sözü söyler: “Allah bu millete bir daha *İstiklâl Marşı* yazdırmasın!” (Çifçigüzeli 2013: 27). Âkif’in bu sözünün bir anlamı da şudur: *İstiklâl Marşı* her ne kadar ferdi bir eser gibi görünse de, aslında o, milletiyle bütünleşen, onun duygularına tercüman olmayı iyi bilen bir kimse tarafından yazıldığı için anonim bir eserdir de. Elbette Allah millete bir daha böyle bir marş yazdırmasın; ancak eğer yazdıracak olursa da onu millet yine yazsa yazsa kendisiyle bütünleşmiş böyle bir ferdiyle birlikte yazabilir.

Çanakkale Şehitlerine şiiri de *İstiklâl Marşı* da birer iman şiiridir. Çünkü bu şiirler imanla yapılan savaşlar dolayısıyla yazılmışlardır. İmanla yapılan savaşların şiirlerinin de imanla yazılması gayet tabiidir. Tabii olan bir şey daha var ki, o da vatanın da bir iman meselesi olduğudur (Kurtulmuş, 1980). Aksi hâlde vatan toprağı ile vatan evladı asla kadar bu iki şiirde olduğu kadar bir araya gelemezdi. *Çanakkale Şehitlerine* şiirinde vatan alınması hiçbir zaman mümkün olmayan bir iman, hasmından sinmeyen, çelik tabyalardan daha çelik tabya, göğüsteki kat kat iman kalesi iken, *İstiklâl Marşı*’nda bu sefer çelik zırlı duvardan daha fazla çelik zırlı duvar olarak düşmanın geçmesine zinhar izin vermeyen vatanın sınırlarını çizen bir iman dolu göğüs olmuştur. Hakkın batıla galesi olan bu durumu Mehmet Kaplan manevî kuvvetin, yani bugünkü dille moralin maddî kuvvete mutlak üstünlüğü olarak yorumlar (Kaplan 2002). Sezai Karakoç’n ifadesiyle, Âkif’in şiiri bir tanktır (Karakoç 1978). “İmandır o cevher ki İlahî ne büyüktür. / İmansız olan paslı yürek sinede yüküdür!” (Ersoy 2010: 18) diyen bir şairin yazdığı *İstiklâl Marşı* da, *İstiklâl Savaşı*’nın kazanılmasında bir iman tankı, onsuz hiçbir savaşın kazanılamayacağı bir moral tankı işlevi görmüştür.

Milletin en büyük cevheri imanıdır. Millete en zayıf anında bile moral aşıl原因 odur. Millet in bir ferdi, şair bir ferdi olan Mehmed Âkif de bunun farkındadır. Bu farkında oluşun en büyük

göstergelerinden biri, belki de birincisi büyük bir imanla yazılmış olan İstiklâl Marşı'dır. Onun "İstiklâl Marşı'nı nasıl yazdınız?" diye soran bir gazeteciye, Kandemir'e (Feridun), 1936 yılında, hasta yatağında, İstiklâl Marşı'nın "Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın..." mısraından hareketle verdiği cevap bu çerçevede okunabilir:

"Bu, ümidle, imânla yazılır! O zamanı düşünün... İmanım olmasaydı yazabilir miydim? Zaten ben, başka türlü düşünüp, başka türlü yazanlardan değilim. Bu, elimden gelmez. İçimde ne varsa, bütün duygularım yazılarımdadır. Şu var ki, İstiklâl Marşı'nın şiir olmak üzere bir kıymeti yoktur, ancak tarihi bir değeri vardır." (Çantay 1966: 309-310).

2. İstiklâl Marşı'nın Yazılış Amacı

Açılan bir yarışma sonunda yazılmış olan *İstiklâl Marşı*, "kahraman ordumuza" ithaf edilmiştir. Aslında bu sadece bir ithaf değil, aynı zamanda bir hitap gibi görünmektedir. Hatta *İstiklâl Marşı* isminin ve hatta yapılacak ithafın bile yarışmayı düzenleyenler tarafından belirlendiği dikkate alınırsa, bu ithaf ve dolayısıyla hitabın, bir alt başlık gibi değerlendirilmesi dahi mümkündür. Çünkü hitapla başlayan bir şiirde eğer ithaf varsa, hitabın öncelikle ithaf edilen kimseye yapıldığı sonucu kendiliğinden ortaya çıkar. Aksi hâlde ithafın neden yapıldığı sorusu manasını kaybeder.

Kabulüyle ilgili yürütülen işlemlere bakıldığında, *İstiklâl Marşı*'nın yazılmasındaki asıl amacın, askerlere moral vermek, askerlerin moralini yükseltmek olduğu anlaşılmaktadır. Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'nin, yarışmaya katılan eserlerden jüri tarafından belirlenen ilk üçünü, içlerinde Mehmed Âkif (Ersoy)'inki de olmak üzere, marşın asıl muhataplarına, askerlere okunması için ordu komutanlıklarına göndermesi ve beğenilen eserin bildirilmesini istemesi, *İstiklâl Marşı*'nın asıl muhatapları üzerinde uyandırdığı etki konusunda bir fikir vermektedir. Nitekim görevi gereği konunun birinci derecedeki muhatabı durumundaki Hamdullah Suphi Meclis'te Mehmed Âkif'in şiirini okuma kararını bu fikirden hareketle vermiştir:

"Elimize geçen 700'den fazla şiirin içinden Âkif'inki de dâhil olan üç tanesini seçtik ve ordu kumandanlıklarına gönderdik. Maarif vekili imzasıyla kumandanlara yazdığım mektuplarda: "Askerlerimizi toplayarak bu şiirlerden her birini ayrı ayrı okuyunuz, hangisinin asker üzerinde daha derin bir heyecan ve coşkunluk tevhit ettiğini müşahade ederseniz kendi mütalâanızın da eklenmesiyle tez elden bildiriniz" demiştim.

"Kahraman Ordumuza" ithaf edilecek marşın böylece Büyük Meclis'in kabulünden evvel orduya beğendirmek ve tasvip ettirmek gayesini güttüm. Çünkü o günlerde cephe arka arkaya çökmekte idi. Eskişehir'in sukûtu, hatta Ankara'nın istilâsı dahi gün meselesi idi. Hükûmetin Sivas'a kadar çekilmek hesabında vardı. Ordu her an Sakarya gerisine çekilmek üzere idi. Askerlerimizin mâneviyatı son derece sarsılmıştı. İşte bu durumda Âkif'in İstiklâl Marşı cephelede neferlere okunmuş ve kısa bir zaman zarfında gönderilen sitayişkâr mektuplardan edindiğim intiba bu eserin aradığımız eser olduğuna olan kanaatimi kuvvetlendirdi. Bunun üzerine karar verdim: Meclis'te Âkif Bey'in şiirini okuyacaktım." (Nalbandoğlu 1964: 105)

Biraz da askerlerden aldığı olumlu havanın etkisiyle olsa gerek, Hamdullah Subhi'nin, *İstiklâl Marşı*'nı, TBMM'de nasıl okuduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü millet için aranan eser, yarışma açılarak bulunmaya çalışılan eser, kendisinin de Maarif Vekili sıfatıyla bir mektup yazarak şairinin yarışmaya katılmamasındaki sebebin izalesine çalıştığı eser; Kuvâ-yı Milliye'nin, millî güçlerin, ordunun; kuvve-i mânevisini, manevî kuvvetini, moralini yükseltecek eser, *İstiklâl Marşı* nihayet bulunmuştur.

İstiklâl Marşı Mehmed Âkif'in için de bir dönüm noktası olmuştur. Daha önce o sadece "Safahat şairi" diye anılırken İstiklâl Marşı'nı yazdıktan sonra aynı zamanda "İstiklâl Marşı" şairi diye anılmaya başlanmıştır. Hatta biyografi yazarları, onun bu vasfını, şiir külliyyatının adı olan "Safahat"a

nispetle aldığı vasfın, “Safahat Şairi” vasfının da önüne geçirerek, onun için, “İstiklâl Marşı ve Safahat Şairi” demeyi daha uygun bulmuşlardır (Okay ve Düzdağ 2003). Aslında bu sıralamadan hareketle denilebilir ki, “İstiklâl Marşı”nı ancak “Safahat” şairi yazabilirdi. Çünkü *İstiklâl Marşı*, *Safahat*’ın bir sonucudur ve şayet Safahat’a alınsaydı, sonuç kısmı bile olabilirdi. En azından bunun, *Safahat*’ın, *İstiklâl Marşı*’ndan önce yazılan altı kitap, *Gölgeler* dışında kalan kısımlar için geçerli olduğu söylenebilir.

Sezai Karakoç, Mehmed Âkif’in “Gölgeler” dışında kalan eserlerinde resmî tarihçi gibi hareket ederek şiirleriyle toplum değişikliklerini yansıtma görevini üstlendiği belirtir. “Türk devleti, Âkif’te, şiir ölçüleri içinde düşünmüş, ağlamış, haykırılmış ve umutsuzluğa batmış ve umutla çırpınmış adeta.” diyen Karakoç; “Gölgeler” döneminde, toplumda meydana gelen büyük değişiklikleri şiirine yansıtmanın olmamasını ise, şairin yazma ortamını bile bulamadığı anlamında yorumlar (Karakoç 1978: 39-41).

Mehmed Âkif hakkında yazılan kitaplarda *İstiklâl Marşı* genellikle ayrı başlık altında ele alınır. Mehmet Emin Erişirgil’in *İslamcı Bir Şairin Romanı* adlı kitabı da bunlardan biridir. Ancak bir farkla ki, Erişirgil, bu başlıktan önce, “Saadet” başlığını kullandığı, bir başka yazıya yer verir. “Âkif’in ömründe sayılı saat ve günler vardır ki, kendini mesut addetsin.” cümlesiyle başlayan “Saadet” başlığı altındaki bu yazı, Âkif’in *İstiklâl Marşı*’nı hangi ruh hâliyle yazdığının da açık bir göstergesidir. Erişirgil’e göre Âkif Ankara’da çok mutluydu. İşgal altındaki İstanbul’dan sonra kurtuluş mücadelesinin verildiği Ankara’da olmak, onda “Asr-ı Saadet” döneminde yaşıyorum hissi uyandırmıştı (Erişirgil 1986). Erişirgil ayrıca söylemese de, *İstiklâl Marşı* bu hisle, asrısadette yaşıyorum hissiyle yazılmıştır denilebilir.

Erişirgil’in, esas itibarıyla kötümser bir ruh yapısına sahiptir dediği, Mehmed Âkif’in hayatında mutlu, hatta çok mutlu bir dönem daha vardır. O da Çanakkale Zaferi’nin haberini aldığı dönemdir. Mehmed Âkif, Çanakkale Zaferi haberini resmî bir görev için bulunduğu Hicaz yolunda El-Muazzam İstasyonu’nda alır. Bundan sonrası, olaya bizzat şahit olan arkadaşı, Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Kuşçubaşı Eşref’in anlatımıyla şöyledir:

“Ay bedir hâlindeydi. Çöl gecelerinin parlak yıldızlı semasını, zaferimizi aydınlatan ayın bu efsanevî ışıkları altında, Mehmet Âkif, bu güneşi unutturacak kadar parlak çöl gecesinde sabahladı. İstasyon binasının arkasındaki hurmalığın içine çekildi. Sâdece hıçkırıklarını duyuyorduk. İçli, derin hıçkırıklar... İşte o Çanakkale’ye lâyük destan, bu hıçkırıklar içinde meydana geldi:

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü - beşi.

Tepeden yol bularak geçmek için Marmara’ya
Kaç donanmayla sarılmış, ufacık bir karaya.

Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı
Nerde gösterdiği vahşetle “bu bir Avrupalı”

Dedirir -Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi.”

Sabahleyin, vazifesini tamamlamış bir faninin az kula nasip olan rahatlığıyla yüzüme derin derin baktı:

Artık ölebilirim Eşref! dedi. Gözlerim açık gitmez.” (Bakiler 1986: 8-9).

Mehmed Âkif bu olaydan, kendi ifadesiyle, “Yine bir şey yapabildim diyemem hâtrana” diyerek yaptıklarını yeterli görmediği bu olaydan sonra yaşadı mı? Onu tanıyanların söylediğine bakılırsa, hayır yaşamadı. Ancak daha sonra onda sadece bir kere hayat belirtisi olduğu gözlemlendi. O da

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/9 Spring 2016

bu belirtiyi *İstiklâl Marşı*'nı yazmak için kullandı. Demek ki, Mehmet Âkif, birinin adı *Çanakkale Şehitlerine*, diğerinin adı *İstiklâl Marşı* olan iki gerçek hayat yaşadı. Bir başka deyişle, sanatıyla hayatını birleştiren ve sessiz yaşamayı prensip edinen bu adam, bir diğer adı da, “cennet vatan” olan, mutluluğun resmini, büyük resmi iki defa yaptı. Yaptı ve bu yüzden küçük resmin, kendi resminin altına yazdığı, “ Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir” sorusuna cevap verenlerin sayısı hızla arttı ve her geçen de artmaya devam etmektedir.

Erişirgil, Ziya Gökalp'ın mürebbiyelik vasfını onun bütün diğer vasıflarının önüne geçirir (Erişirgil 1984). Aslında Mehmed Akif için de aynı şey yapılabilir ve onun “Millî Mücadele'nin mânevî lideri” vasfı diğer bütün vasıflarının önüne geçirilebilir. Böyle yapıldığı takdirde, *İstiklâl Marşı*'na da bir manevî liderin kürsü konuşması, bir askerî nutuk, esas itibarıyla “kahraman ordumuza”, Kuvâ-yı Milliye'ye hitap eden manzum bir kuvve-i mâneviye konuşması metni nazarıyla bakılabilir. Bu arada ona şiirle vaaz eden anlamında “Şair-Vaiz” denildiği de akla gelebilir (Karakoç 1978: 24). Zaten onunla ilgili yazılan kitaplardan birinin adı da “Camideki Şair Mehmed Âkif”tir (Doğan 2009).

3. Bir Moral Metni Olarak İstiklâl Marşı

İstiklâl Marşı bir bakıma Millî Mücadele'nin mânevî liderinin Millî Mücadele'ye destek açıklamasıdır. Mücadele esnasında yapılan bu destek açıklamasının bir moral konuşması şeklinde olması gayet tabiidir. Mehmet Kaplan, bu moral konuşmasının Mücadelenin kazanılmasındaki rolüyle ilgili olarak “İstiklâl marşı, imanın her türlü maddî şartlara üstün olduğu fikrini ve hissini telkin eden bir şiirdir. O devirde ruhları kötümserlik ile kararanlara muazzam bir “manevî kuvvet” telkin ederek savaşın kazanılmasında, muhakkak ki, büyük rol oynamıştır.” değerlendirmesinde bulunur (Kaplan 2002: 213-214).

Kaplan'ın “manevî kuvvet” dediği kelime yerine Marşın yazıldığı yıllarda “kuvve-i maneviy” kelimesi kullanılıyordu. Nitekim Doğan *Büyük Türkçe Sözlük*'te kelimenin eski ve yeni kullanım şekilleri birlikte verilmiştir: “1. Mânevî kuvvet, mânevî direnç, kuvve-i mâneviye, mâneviyat. 2. Ahlâk. *Utanmaz Adam, geçmiş hareketlerinden bir moral çıkararak huzurunuzdan çekiliyor efendim*-H.Rahmi 3. Zihin kabiliyetlerinin tamamı. 4. Ahlâk ilmi

Moral eğitimi: Mânevî direnci güçlendirmeye yönelik eğitim. **Moral vermek:** Bir kimsenin mânevî direncini artırmak, teselli ve takviye etmek.” (Doğan 2011: 1218).

Farsızca asıllı bir kelime olan moral, Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-i Fransevî*'sinde, biri isim diğeri sıfat olmak üzere iki ayrı madde hâlinde açıklanmıştır:

Moral (sıfat) Ahlâka müteallik, muvâfık, ahlâkî, edeb ve terbiyeye dâir, ahlâk-ı hisse sahibi, hissiyât-ı kalbiyeye müteallik, kalbî, mânevî, terbiye-i ahlâkiye, hissiyât-ı kalbiye, ahlâk.

Morale (isim) İlm-i ahlâk, meslek ahlâkı, bir mesel ve hikâyenin ibret alınacak ciheti, hasse, ahlâk dersi, terbiye, te'dîb, ahlâk kitabı (Şemseddin Sami 1901: 1487).

Saraç da, Şemseddin Sami gibi, kelimeyi Fransızca aslına uygun olarak açıklamaya çalışır:

“**moral** 1. Törel, ahlâki (Valeurs morales). 2. Törebilimsel (Théorie morale). 3. Tinsel, manevi (Force morale, douleurs morales). 4. er. İçgüdü, maneviyat (Le moral, des troupes est très bas. Avoir un moral élevé. Remonser le moral á quelqu'un).

morale diş. 1. Törebilim, ahlâk bilimi. 2. Töre, aktöre, ahlâk. 3. –den çıkarılacak sonuç, alınacak ders, kıssadan hisse (La morale d'une fable, d'un récit). 4. Ahlâk söylevi, ahlâk üzerine öğüt (De longues et ennuyeuses morales). **Faire la morale á qn:** -e ahlâk dersi vermek, ahlâk söylevi çekmek, uzun uzun öğütler vermek (Saraç 2009: 855-856).

Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*'te ise, madde başında kelimenin sadece bir anlamına yer verilmiş ve daha sonra bu anlamda kullanılan birleşik fiiller sıralanmıştır:

“Bir insanın ruhsal gücü, manevi güç, yürek gücü, maneviyat: *Morali bozuk bir insan. moral bulmak* yürek gücünü, maneviyatını güçlendirmek: “Savaşçı grupların moral bulmaları için bir haftalık tatile göndermeyi gerekli sayıyorlardı.” – R. Erduran. *moral vermek* bir kimsenin ruhsal direnme gücünü artırmak, cesaretlendirmek, yüreklendirmek. *morali bozulmak* ruhsal yönden direnme gücünü yitirmek, içine korku düşmek. *moralini bozmak* bir kimsenin ruhsal yönden direnme gücünü azaltmak, sarsmak: “Bu olay, on beş gündür sıcak yemek yemeyen askerlerin moralini iyice bozdu.” – İ. O. Anar.” (Türk Dil Kurumu 2011: 1696).

Tekcan ve Göz yaptıkları bir araştırmayla moral kelimesinin çağrışım anlamlarını da tespit etmişlerdir (Tekcan vd. 2005). Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada 100 öğrenciye 200 kelimelelik bir liste verilmiştir. Verilen bu listede “moral” kelimesi de vardır. Öğrencilere “İlişteki listede çok çeşitli kelimeler göreceksiniz. Yapmanız gereken şey, her bir kelimenin aklınıza getirdiği ilk kelimeyi, o kelimenin karşısındaki boşluğa yazmaktır.” açıklaması yapılmıştır. 100 kişiden toplanan verilere dayanan araştırma sonucunda “moral” kelimesi 28 farklı kelimeyi çağrıştırmıştır (Tekcan ve Göz 2005, 6). Araştırmada yer alan “moral” kelimesinin çağrıştırdığı 28 farklı kelime sıklık sırasına göre bir tablo hâlinde yeniden düzenlenebilir:

TABLO 1: Moral Çağrışım Kelimelerinin Sıklık Sırası

Sıklık Sırası	Çağrışım Kelimesi	Sıklık Sırası	Çağrışım Kelimesi	Sıklık Sırası	Çağrışım Kelimesi	Sıklık Sırası	Çağrışım Kelimesi
1.	keyif 9	8.	neşe 5	15.	motivasyon 3	22.	coşku 2
2.	sevinç 9	9.	dertsiz 4	16.	sınav 3	23.	etik 2
3.	ahlâk 8	10.	ümit 4	17.	arkadaş 2	24.	ahval 1
4.	bozuk 7	11.	destek 4	18.	azim 2	25.	burs 1
5.	duygu 6	12.	tebessüm 3	19.	güç 2	26.	din 1
6.	heyecan 6	13.	üzgün 3	20.	radyo 2	27.	dost 1
7.	mutluluk 5	14.	maç 3	21.	başarı 2	28.	gülmek 1

(Tekcan vd. 2005: 191-192).

Moral kelimesinin çağrıştırdığı kelimelere bakıldığında, bu kelimenin katılımcıların %9'nda ilk çağrıştırdığı kelimenin ‘keyif’ olduğu görülmektedir. Aynı oranda çağrışıma sahip olan bir kelime daha vardır: ‘sevinç’. Bu iki kelimeyi %8 ile ‘ahlâk’ takip etmiştir. Moral kelimesiyle karşılaşan katılımcıların sadece %1'nin aklına ilk olarak ‘gülmek’ gelmiştir.

Tabloda yer alan ‘sınav’, ‘burs’, ‘maç’, ‘radyo’ gibi kelimeler, diğerlerinde olduğundan daha fazla, çağrışımın şahsî anlam özelliği içinde değerlendirilebilir. Nitekim Karataş bir edebiyat terimi olarak çağrışımı tanımlarken, çağrışımındaki çeşitlilik için, mizaç, sosyal çevre, öğrenim durumu, kültürel birikim, alışkanlıklar bakımından farklı olma gibi hususlara dikkat çeker:

“Çağrışımın gerçekleşmesi için, uyarıcı ile çağrışımı yapılacak şey arasında benzerlik, zıtlık, aynı mekan ve zamanda bulunma veya ardışıklık ilgililerin bulunması gereklidir. Alıcı / okurun durumuna göre çağrışımın mahiyeti, etkisi, derecesi değişebilir. Mizaç, sosyal çevre, öğrenim durumu, kültürel birikim, alışkanlıklar bakımından farklı olan şahıslarda çağrışım çeşitlenir.” (Karataş 2001: 87).

Moral kelimesinin gösterdiği çağrışım çeşitliliğine bakıldığında bunların daha çok kelimenin birinci anlamından hareketle yapıldığı görülmektedir. Bu durum katılımcıların büyük ölçüde genel dil kullanımına uygun bir tutum sergilendiğini göstermektedir. Moral çağrışım kelimeleri sözlük anlam

ilişkilerine göre, Doğan (2011) *Büyük Türkçe Sözlük* çerçevesinde, kendi içinde de, iki grupta değerlendirilebilir:

Sözlük Anlamları	Çağrışım Anlamları	Anlam Değerleri
1. Mânevî kuvvet, mânevî direnç, kuvve-i mâneviye, mâneviyat.	keyif 9, sevinç 9, bozuk 7, duygu 6, heyecan 6, mutluluk 5, neşe 5, dertsiz 4, ümit 4, destek 4, tebessüm 3, üzgün 3, motivasyon 3, arkadaş 2, azim 2, güç 2, başarı 2, coşku 2, din 1, dost 1, gülmek 1	%80
2. Ahlâk. 3. Zihin kabiliyetlerinin tamamı. 4. Ahlâk ilmi. 5. Diğer Anlamlar.	ahlâk 8, sınav 3, maç 3, radyo 2, etik 2, ahval 1, burs 1	%20

İstiklâl Marşı'nda toplam 262 kelime vardır. Bu toplama Marşın adı ve ithaf kelimeleri de dâhildir. Şairin adı bu sayının dışında tutulmuştur. Bu 262 kelimedenden 87'si tekrar kelimedir. Tekrarlar çıkarıldığında Marşın 175 farklı kelimeyle yazıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Marşta geçen bitişik yazılan birleşik 'va'detmek' kelimesi 'vaat' ve 'etmek' şeklinde iki farklı kelime sayılmıştır. Ayrıca 'hak' kelimesi de, biri adalet anlamında 'hak', diğeri Allah anlamında 'Hak' olmak üzere iki farklı kelime olarak kabul edilmiştir. İstiklâl Marşı'nın Sıklık Sözlüğü Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (2012) esas alınarak hazırlanmıştır:

TABLO 2: İstiklâl Marşı'nın Sıklık Sözlüğü

Sıklık Sırası	Farklı Kelime	Sıklık Sırası	Farklı Kelime	Sıklık Sırası	Farklı Kelime	Sıklık Sırası	Farklı Kelime
1.	ben 8	45.	tapmak 2	89.	doğmak 1	133.	ocak 1
2.	bu 7	46.	yarın 2	90.	dolu 1	134.	oğul 1
3.	sen 6	47.	yer 2	91.	durmak 1	135.	ordu 1
4.	o 5	48.	yok 2	92.	duvar 1	136.	parlamak 1
5.	gibi 4	49.	zaman 2	93.	düşünmek 1	137.	sakın 1
6.	olmak 4	50.	kan 2	94.	ebedî 1	138.	sancak 1
7.	millet 4	51.	âfâk 1	95.	ebediyen 1	139.	sarmak 1
8.	de 4	52.	akın 1	96.	el 1	140.	secde 1
9.	etmek 3	53.	al 1	97.	emel 1	141.	sel 1
10.	istiklâl 3	54.	alçak 1	98.	en 1	142.	serhat 1
11.	hak 3	55.	alt 1	99.	engin 1	143.	sığmak 1
12.	Hak 3	56.	arkadaş 1	100.	et 1	144.	sıkmak 1
13.	hür 3	57.	arş 1	101.	ezan 1	145.	siper 1
14.	yaşamak 3	58.	artık 1	102.	ezel 1	146.	son 1
15.	var 3	59.	aşmak 1	103.	fedâ 1	147.	sonra 1
16.	vatan 3	60.	ata 1	104.	garp 1	148.	şanlı 1,
17.	yurt 3	61.	basmak 1	105.	geçmek 1	149.	şaşmak 1
18.	belki 3	62.	baş 1	106.	gövde 1	150.	şehadet 1
19.	almak 2,	63.	bayrak 1	107.	gülmek 1	151.	şehit 1
20.	ancak 2	64.	bent 1	108.	gün 1	152.	şiddet 1
21.	bir 2	65.	beri 1	109.	hangi	153.	şu 1
22.	cennet 2	66.	bilmek 1	110.	hayâsızca 1	154.	tanımak 1
23.	değmek 2	67.	bin 1	111.	hep 1	155.	taş 1
24.	dökülmek 2	68.	binlerce 1	112.	her 1	156.	taşmak 1
25.	dünya 2	69.	boğmak 1	113.	Huda 1	157.	temel 1
26.	ey 2	70.	boşanmak 1	114.	hürriyet 1	158.	tütmek 1

Turkish Studies

27.	fişkirmek 2	71.	böyle 1	115.	ile 1	159.	uğratmak 1
28.	göğüs 2	72.	bütün 1	116.	incitmek 1	160.	uğur 1
29.	helal 2	73.	cân 1	117.	inlemek 1	161.	ulumak 1
30.	hilal 2	74.	cânân 1	118.	izmihlâl 1	162.	vaat 1
31.	ilahi 2	75.	canavar 1	119.	kalmak 1	163.	vect 1
32.	iman 2	76.	celâl 1	120.	kanlı 1	164.	vermek 1
33.	ırk 2	77.	ceriha 1	121.	kefensiz 1	165.	vurmak 1
34.	kahraman 2	78.	cüdâ 1	122.	kurban 1	166.	yakın 1
35.	ki 2	79.	çatmak 1	123.	kükremek 1	167.	yaş 1
36.	kim 2	80.	çehre 1	124.	mabet 1	168.	yatmak 1
37.	korkmak 2	81.	çelik 1,	125.	marş 1	169.	yazık 1
38.	ruh 2	82.	çılgın 1	126.	medeniyet 1	170.	yıldız 1
39.	sönme 2	83.	çiğnemek 1	127.	mücerred 1	171.	yırtmak 1
40.	şafak 2	84.	dağ 1	128.	nâ-mahrem 1	172.	yükselmek 1
41.	şüheda 2	85.	demek 1	129.	nasıl 1	173.	yüzmek 1
42.	tek 2	86.	dalgalanmak 1	130.	naş 1	174.	zırhlı 1
43.	toprak 2	87.	din 1	131.	nazlı 1	175.	zincir 1
44.	üst 2	88.	dişi 1	132.	ne 1	176.	

Bir fikir vermesi açısından moral çağrışım kelimeleri ile İstiklâl Marşı kelimeleri karşılaştırılabilir.

İstiklâl Marşı'nda geçen 175 kelimedenden sadece üçü moral kelimesinin çağrıştırdığı kelimelerle bire bir eşlenmektedir: din, gülmek ve arkadaş. Bire bir eşlenmese de; 'arkadaş', 'dost' ve 'canan' arasında da anlam ilişkisi kurulabilir. Bunlara 'gülmek' ile ilgisi dolayısıyla gülümsemek' de eklenebilir. Bundan başka "neşe, sevinç, keyif, mutluluk, dertsiz" gibi yakın anlamlı kelimeler de 'gülmek' ve 'gülümsemek' ile ilgili kabul edilebilir. Ayrıca 'vect' ile 'çoşku' kelimeleri de anlam bakımından bire bir eşlenebilir. Bunlara 'duygu' ve 'heyecan' da anlamca çok uzak değildir. Yine 'bozuk' kelimesi de, "çehre çatmak" deyiminin bir açıklaması gibidir. Doğrudan olmasa bile, 'korkmak' ile 'üzgün' kelimeleri de birbiriyle eşleşebilir.

İstiklâl Marşı'nın yazıldığı kelimelerle moral kelimesinin çağrıştırdığı kelimeler arasında kelime düzeyinde kısmen yapılan bu eşleştirmeler, Düздаğ tarafından neşre hazırlanan Safahat'taki metin esas alınmak suretiyle (Ersoy 2010: 477-478), metin düzeyinde de bütünüyle yapılabilir:

3.1. Üzgün

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak!

3.2. Gülmek

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

Turkish Studies

3.3. Güç

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

3.4. Ahlâk

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,
"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?

3.5. Ümit

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

3.6. Azim

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

3.7. Motivasyon

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün vârimı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

3.8. Din

Ruhumun senden, İlâhi şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli;
Bu ezanlar, -ki şehâdetleri dînin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

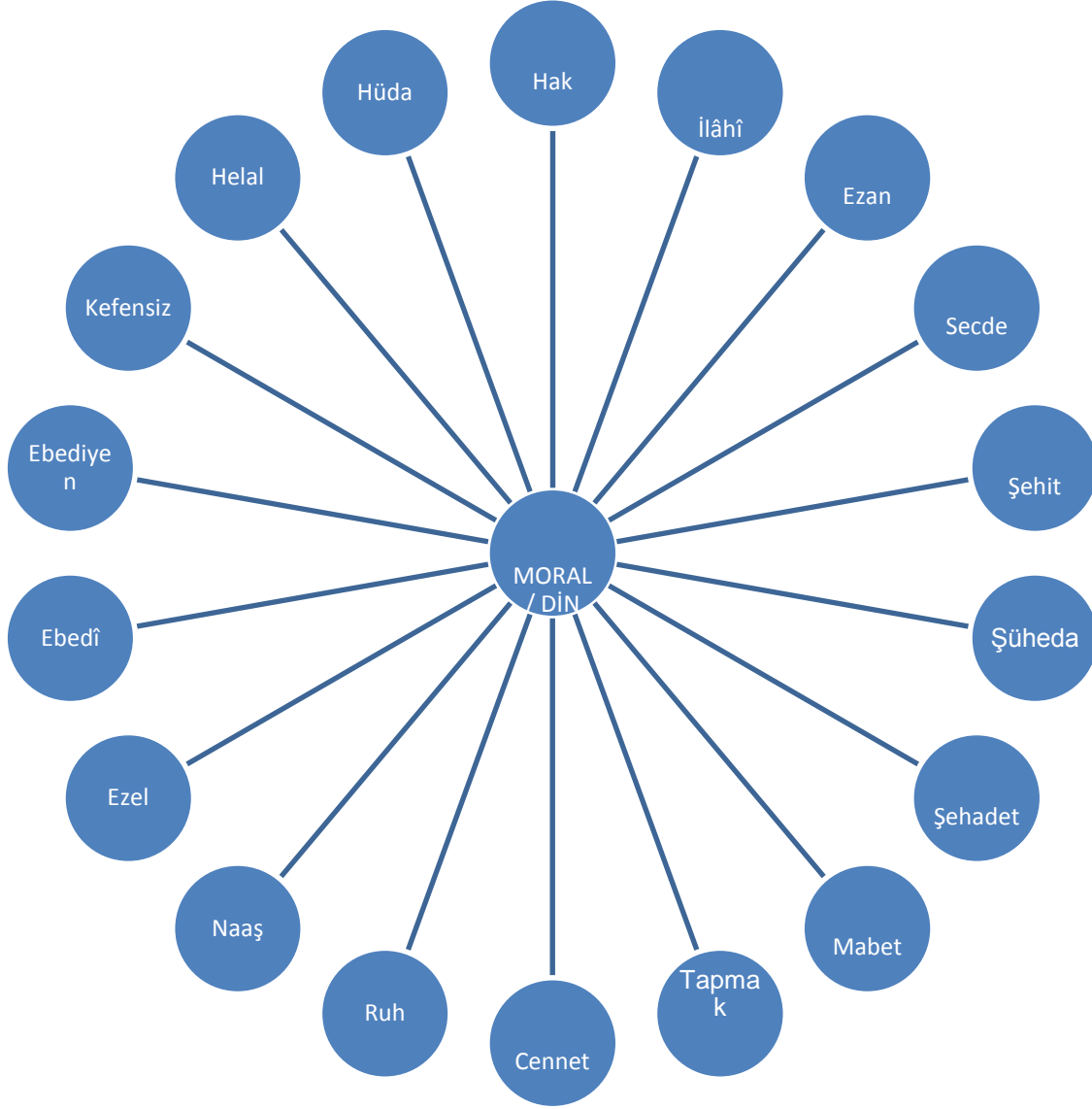
3.9. Mutluluk

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım;
Her cerîhamdan, İlâhi, boşanıp kanlı yaşım,
Fıskırır rûh-i mücerred gibi yerden na'şım!
O zaman yükselerek Arş'a değer, belki, başım.

3.10. Başarı

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

Moral vermek ile moral değerler arasında da çok sıkı bir ilişki vardır. Çünkü moral, moral değerler olmadan verilemez. Kelimenin %80 birinci anlamı ve %20 diğer anlamı çerçevesinde kurulan yukarıdaki ilişkiyi, hem moral çağrışımı hem de İstiklâl Marşı kelimesi olan ‘din’ kelimesi üzerinden, kelimenin İstiklâl Marşı’ndan hareketle bir kavram haritasını çıkarılarak, göstermek mümkündür:

Mehmed Âkif İstiklâl Marşı'na girecek kelimelerin seçimine çok büyük bir önem vermiştir. Bir defasında kendisini ziyaretine gelen Maarif Vekili Hamdullah Suphi'yi fark etmemesi üzerine, onun, “Bu ne dalgınlık Âkif Bey?” sorusuna, “Dalmışım da, İstiklâl Marşı'na girecek kelimeleri arıyordum da.” diye verdiği cevap, bu önemin derecesini göstermesi açısından değerlendirilebilir (Erişirgil1986: 361).

4. Sonuç

İstiklâl Marşı, 12 Mart 1921 tarihinde millî marş olarak kabul edilen İstiklâl Marşı, bir savaş şiiri, Birinci Dünya Savaşı'nın ayrılmaz parçası olan, İstiklâl Savaşı'nın şiiridir. Savaş şiiri olması dolayısıyla da bir moral şiiridir. “Kahraman Ordumuza” ithaf edilen İstiklâl Marşı'nda, moral değerler, bu ithafa uygun olarak, özellikle de, milletin dininden asla ayrı düşünülmemesi gereken sancak ve bayrak sembolleriyle anlatılmaya çalışılır. Nitekim sancakla başlayan İstiklâl Marşı bayrakla sona erer:

İSTİKLÂL MARŞI
-KAHRAMAN ORDUMUZA-
Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en ocak.
...
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.
(Ersoy 2010: 477-478)

Sancakla bayrak arasındaki fark orduyla millet arasındaki fark gibidir. Ordunun bayrağı sancak, milletin sancağı bayraktır (Adıgüzel 2016). Ve dolayısıyla bayrak, sancak ve marş tam bir bütünlük arz eder. Milletin şerefini temsil eden bayrak, ordunun şerefini temsil eden sancak ve bunları terennüm eden de marştır (Kocaman 1939). Milleti ve ordusu adına bu terennümü yapmak da “Millî Mücadele'nin mânevî lideri” olan Mehmed Âkif'e düşmüştür.

Bu terennüm sadece geçmişle değil, aynı zamanda gelecekle ilgilidir: “İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı” (Akay vd. 2011). Aslında *İstiklâl Marşı* için yapılan bu değerlendirme bütün bir *Safahat* için de söz konusu edilebilir. Nitekim “Âkif gerçekten şair miydi?” sorusuna, *Safahat*'a moral açısından bir yaklaşım demek olan bir başka soruyla verdiği cevapla Erişirgil bunu yapar: “Fakat bu noktaların da üstünde başka bir mesele var: eğer bu memleket bir tehlikeye uğrar da halka heyecan verme, zafere inandırma lâzım gelirse bugünkü neslin anluyacağı yazıları *Safahat*'tan başka nerede bulacağız acaba?” (Erişirgil, 1986, 5)

Sezai Karakoç da, Mehmet Âkif'in şiiri ile ilgili olarak, “Bir savaşta, askerleri heyecanlandırmak için komutanın yaptığı bir konuşmadır Âkif'in şiiri.” şeklinde bir hüküm vermektedir (Karakoç 1978: 45). Karakoç'un verdiği bu genel hükümden hareketle, Mehmed Âkif'i bir moral subayı, *İstiklâl Marşı*'nı da bir moral eğitimi aracı olarak kabul etmek suretiyle, *İstiklâl Marşı* için özel bir hüküm, “Bir savaşta, İstiklâl Savaşı'nda, askerleri heyecanlandırmak için komutanın, moral subayının askerlere hitaben yaptığı bir konuşma, bir moral konuşmasıdır İstiklâl Marşı” şeklinde bir hüküm verilebilir.

KAYNAKÇA

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/9 Spring 2016

- Adıgüzel, Muhammet Sani (2016). “Sezai Karakoç’un Poetikasına Katkı: Meyan Kökü Koka Kolaya Karşı”. *Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyum Bildirileri*. ed. Yılmaz Daşcıoğlu. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yay.
- Akay, Hasan ve M. Fatih Andı (2011). *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul: Hat Yay.
- Bâkiler, Yavuz Bülent (1986). *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Çantay, Hasan Basri (1966). *Âkifnâme*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası.
- Çiftçigüzeli, Mehmet Cemal (2013). “Mısır Günlerinde Bir Hisli Yürek: Mehmet Akif Ersoy”. *Mehmet Âkif Ersoy’a Aydın Yaklaşımlar*. ed. Muhammet Sani Adıgüzel – Zeynep Banu Dalaman. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları,
- Doğan, D. Mehmet (2009). *Camideki Şair Mehmed Âkif*. İstanbul: Yazar Yay.
- Doğan, D. Mehmet (2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yazar Yay.
- Erişirgil, Emin (1986). *İslâmcı Bir Şairin Romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Erişirgil, Mehmet Emin (1984). *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yay.
- Ersoy, Mehmed Âkif (2010). *Safahat*. haz. M. Ertuğrul Düzdağ. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- (Fergan), Eşref Edib (2010). *Mehmed Âkif*. haz. Fahrettin Gün. İstanbul: Beyan Yay.
- Kaplan, Mehmet (2002). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Karakoç, Sezai (1978). *Mehmed Âkif*. İstanbul: Diriliş Yay.
- Karataş, Turan (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yedi Gece Kitapları Yay.
- Kocaman, İhsan. Bayrak Sancak Millî Marş. İstanbul: Kenan Basımevi, 1939.
- Kurtulmuş, Numan (1980). *Âmentü Şerhi*. İstanbul: Elif Ofset Matbaası.
- Nalbandoğlu, Muhiddin (1964). *İstiklâl Marşımızın Tarihi*. İstanbul: Cem Yay.
- Okay, M. Orhan ve M. Ertuğrul Düzdağ (2003) . “Mehmet Âkif Ersoy”, *İslâm Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 432-439.
- Saraç, Tahsin (1976). *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük*. C II, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yay.
- Süleyman Nazif (2015). *Mehmed Âkif*. haz. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Kapı Yay.
- Şemseddin Sami (1901). *Kâmûs-i Fransevî*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Tekcan, Ali İ. ve İlyas Göz (2005). *Türkçe Kelime Normları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Adıgüzel, M.S. (2016). “Kuvâ-yı Milliye’nin Kuvve-i Mâneviyesi İstiklâl Marşı’na Moral Açısından Bir Yaklaşım / Spiritual Force of National Forces an Approach of İstiklâl Marşı from the Aspect of Morale”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/9 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9707, p. 1-14.